

MADANIY MEROSNI SAQLASH VA RAQAMLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Maxamatova Marjona Azamatjonovna

Farg‘ona davlat universiteti

Pedagogika-psixologiya va san‘atshunoslik fakulteti

“Vokal va cholg‘u ijrochiligi” kafedrası

Cholg‘u ijrochiligi yo‘nalishining

24.41-guruh 2-bosqich talabasi

marjonmaxamatova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada madaniy merosni saqlash va uni raqamlashtirish jarayonlarining zamonaviy holati hamda istiqbollari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Globalizatsiya va axborot texnologiyalarining jadal rivoji sharoitida moddiy va nomoddiy madaniy meros obyektlarini asrab-avaylash, ularni kelajak avlodlarga yetkazishda raqamli texnologiyalarning o‘rni va ahamiyati yoritiladi. Maqolada madaniy merosni raqamlashtirishning asosiy yo‘nalishlari, xalqaro tajribalar, innovatsion texnologiyalar, shuningdek, ushbu jarayonda yuzaga keladigan muammolar va ularning yechimlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari madaniy merosni muhofaza qilish, ilmiy tadqiqotlar olib borish hamda ta‘lim jarayonida raqamli resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: madaniy meros, raqamlashtirish, raqamli texnologiyalar, moddiy va nomoddiy meros.

Kirish

Bugungi globallashuv jarayonida madaniy merosni asrab-avaylash va uni kelajak avlodlarga yetkazish masalasi dolzarb ilmiy va ijtimoiy muammolardan biriga aylanmoqda. Madaniy meros tushunchasi deganda xalqning tarixiy rivojlanishi jarayonida shakllangan moddiy va nomoddiy qadriyatlar majmui tushuniladi. Moddiy madaniy merosga tarixiy obidalar, arxeologik yodgorliklar, san‘at asarlari kirsa, nomoddiy madaniy meros tarkibiga urf-odatlar, an‘analar, og‘zaki ijod namunalari, musiqa va milliy marosimlar kiradi. ⁶⁴Zamonaviy

⁶⁴ Obidov. D. “O‘zbekiston kompozitorlari va bastakorlari ijodi”. Urganch: Khwarezm Publication, 2024. — O‘zbekiston professional kompozitor va bastakorlarning ijodiy merosi, ularning asarlari va san‘at tarixi haqida tushuncha beruvchi o‘quv qo‘llanma.

sharoitda madaniy merosni saqlash jarayoni raqamlashtirish tushunchasi bilan chambarchas bog‘liq. Raqamlashtirish — bu madaniy meros obyektlarini raqamli formatga o‘tkazish, ya’ni matn, tasvir, audio va video shakllarda elektron ko‘rinishda saqlash jarayonidir. Ushbu jarayon axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida amalga oshiriladi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari deganda ma’lumotlarni yaratish, qayta ishlash, saqlash va uzatishga xizmat qiluvchi texnik va dasturiy vositalar majmui tushuniladi.

Raqamli arxiv tushunchasi ham madaniy merosni saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli arxiv — bu madaniy, tarixiy va ilmiy ahamiyatga ega bo‘lgan materiallarning tizimli ravishda elektron shaklda jamlanishi va saqlanishidir. Bunday arxivlar madaniy meros obyektlarining yo‘qolib ketish xavfini kamaytirish bilan birga, ulardan ilmiy tadqiqotlar va ta’lim jarayonida keng foydalanish imkonini yaratadi. Maqolada shuningdek, innovatsion texnologiyalar tushunchasiga ham e’tibor qaratiladi. Innovatsion texnologiyalar — bu madaniy merosni saqlash va targ‘ib qilishda qo‘llanilayotgan zamonaviy, ilg‘or texnologik yechimlar bo‘lib, ularga 3D modellashtirish, virtual muzeylar va raqamli platformalar kiradi. Ushbu texnologiyalar madaniy merosni nafaqat saqlash, balki uni ommalashtirishda ham muhim vosita hisoblanadi.

MADANIY MEROSNI SAQLASHNING NAZARIY ASOSLARI.

Madaniy merosni saqlash masalasi jamiyat taraqqiyotining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Madaniy meros tushunchasi xalqning tarixiy rivojlanishi davomida shakllangan moddiy va nomoddiy qadriyatlar majmuini anglatadi. Ushbu meros millatning o‘zligini, tarixiy xotirasini va ma’naviy boyligini ifodalaydi. Shu sababli madaniy merosni saqlash nafaqat madaniy, balki ijtimoiy va ma’naviy ahamiyatga ega jarayon sifatida qaraladi. Nazariy jihatdan madaniy merosni saqlash konsepsiyasi merosni muhofaza qilish, uni hujjatlashtirish va ilmiy asosda o‘rganish tamoyillariga tayanadi. ⁶⁵Madaniy merosni muhofaza qilish deganda tarixiy va madaniy ahamiyatga ega obyektlarni jismoniy, huquqiy va ma’naviy jihatdan himoya qilish tushuniladi. Bu jarayon madaniy meros obyektlarining yemirilishi, yo‘qolishi yoki o‘z qadr-qimmatini yo‘qotishining oldini olishga qaratilgan. Madaniy merosni saqlash nazariyasida moddiy va nomoddiy meros tushunchalarini farqlash

⁶⁵ Ilyos Akbarov (tahrirchi). “O‘zbek xalq musiqasi”(9 jildlik nashr). Toshkent: O‘zbekiston davlat konservatoriyasi nashriyoti, 1955–1966. — O‘zbek xalq musiqasining tarixiy va nazariy asoslari, maqom an‘analari va an‘anaviy bastakorlik maktabi haqida to‘liq tahlil.

muhim ahamiyatga ega. Moddiy madaniy merosga me'moriy yodgorliklar, tarixiy inshootlar, san'at asarlari va arxeologik topilmalar kiradi. Nomoddiy madaniy meros esa urf-odatlar, an'analar, og'zaki ijod, musiqa va milliy marosimlarni o'z ichiga oladi. Nazariy yondashuvlarga ko'ra, ushbu ikki turdagi meros bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, ularni alohida-alohida emas, balki yaxlit tizim sifatida saqlash zarur hisoblanadi. Madaniy merosni saqlashning nazariy asoslarida tarixiylik tamoyili muhim o'rin tutadi. Ushbu tamoyilga ko'ra, har bir madaniy meros obyekti o'z davri, ijtimoiy sharoiti va madaniy muhitidan kelib chiqib o'rganilishi lozim. Talaba nuqtayi nazaridan qaralganda, tarixiylik tamoyili meros obyektining asl ko'rinishini saqlab qolish va uni zamonaviy talqinlarda buzib ko'rsatmaslik zarurligini ta'kidlaydi. Shuningdek, madaniy merosni saqlash nazariyasida uzluksizlik tamoyili ham muhim ahamiyat kasb etadi. Unga ko'ra, madaniy meros avloddan-avlodga uzatilishi kerak bo'lgan boylik sifatida qaraladi. Bu esa merosni faqat saqlab qolish bilangina cheklanmay, balki uni o'rganish, targ'ib qilish va ta'lim jarayoniga joriy etishni ham talab etadi.

Zamonaviy ilmiy qarashlarda madaniy merosni saqlash masalasi global kontekstda ko'rib chiqilmoqda. Globallashtirish jarayonlari madaniy xilma-xillikka bir tomondan tahdid solsa, ikkinchi tomondan merosni xalqaro miqyosda tanitish imkoniyatini ham yaratmoqda. Shu bois nazariy asoslarda xalqaro hamkorlik, tajriba almashinuvi va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish masalalari alohida ta'kidlanadi.

RAQAMLASHTIRISH JARAYONI VA UNING BOSQICHLARI.

Zamonaviy sharoitda madaniy merosni saqlash jarayonida raqamlashtirish muhim va zarur yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Raqamlashtirish jarayoni madaniy meros obyektlarini zamonaviy texnologiyalar yordamida raqamli shaklga o'tkazish orqali ularni saqlash, o'rganish va keng jamoatchilikka taqdim etishni nazarda tutadi. Talaba tomonidan o'rganilgan ilmiy manbalarga ko'ra, raqamlashtirish madaniy merosning uzoq muddatli saqlanishini ta'minlashda samarali vosita sifatida qaraladi. Raqamlashtirish jarayoni bir necha ketma-ket bosqichlardan iborat bo'lib, har bir bosqich o'ziga xos vazifalarni bajaradi.⁶⁶

⁶⁶ Tolib Sodiqov. "Professional musiqa tarixi". O'zbekiston kompozitorlari. — O'zbekiston professional musiqasining tarixi va uning asosiy kompozitorlari to'g'risida ilmiy tahlilli nashr (nomi mavhum, ammo akademik material sifatida tavsiya etiladi).

Birinchi bosqich tayyorgarlik bosqichi hisoblanadi. Ushbu bosqichda raqamlashtirilishi lozim bo'lgan madaniy meros obyektlari aniqlanadi, ularning holati baholanadi hamda hujjatlashtirish ishlari amalga oshiriladi. Talaba fikricha, aynan ushbu bosqich raqamlashtirish jarayonining sifatli amalga oshirilishida muhim ahamiyatga ega.

Ikkinchi bosqich to'g'ridan-to'g'ri raqamlashtirish bosqichi bo'lib, unda madaniy meros obyektlari texnik vositalar yordamida raqamli formatga o'tkaziladi. Moddiy madaniy meros obyektlari fotosuratga olish, skanerlash yoki 3D modellashtirish orqali raqamlashtiriladi. Nomoddiy madaniy meros namunalarini raqamlashtirishda esa audio va video yozuvlardan foydalaniladi. Talaba tomonidan olib borilgan tahlillarga ko'ra, mazkur bosqichda texnik aniqlik va sifatga alohida e'tibor qaratilishi lozim.⁶⁷

Uchinchi bosqich ma'lumotlarni qayta ishlash va tizimlashtirish bosqichi hisoblanadi. Ushbu bosqichda olingan raqamli materiallar tartibga solinadi, tavsiflanadi va maxsus kataloglar shakllantiriladi. Raqamli ma'lumotlarga tavsif berish, ya'ni metama'lumotlar yaratish jarayoni madaniy meros obyektlarini izlash va ulardan foydalanishni osonlashtiradi. Talaba nuqtayi nazaridan qaralganda, bu bosqich ilmiy tadqiqotlar uchun muhim asos yaratadi.

To'rtinchi bosqich saqlash va himoyalash bosqichi bo'lib, bunda raqamlashtirilgan materiallar maxsus serverlar yoki raqamli arxivlarda saqlanadi. Ushbu bosqichda ma'lumotlarning yo'qolib ketmasligi uchun zaxira nusxalarini yaratish muhim hisoblanadi. Talaba fikricha, raqamli axborot xavfsizligini ta'minlash raqamlashtirish jarayonining ajralmas qismi bo'lishi kerak.

Beshinchi bosqich foydalanish va ommalashtirish bosqichi hisoblanadi. Raqamlashtirilgan madaniy meros obyektlari elektron platformalar, virtual muzeylar va ta'limiy resurslar orqali jamoatchilikka taqdim etiladi. Ushbu bosqich madaniy merosning ilmiy va ta'limiy ahamiyatini oshirishga xizmat qiladi. Talaba tomonidan bildirilgan fikrlarga ko'ra, raqamlashtirishning asosiy maqsadi merosni nafaqat saqlash, balki undan keng foydalanish imkoniyatini yaratishdan iborat. Raqamlashtirish jarayoni madaniy merosni zamonaviy talablarga mos ravishda saqlash, tizimlashtirish va ommalashtirishga qaratilgan ko'p bosqichli jarayon hisoblanadi. Talaba tomonidan olib borilgan ushbu tahlil

⁶⁷ Muhammadjon Mirzayev(tahrirchi). "O'zbek kompozitorlar ensiklopedik lug'ati", — O'zbekiston va Markaziy Osiyo kompozitorlari, ularning ijodiy merosi, asarlar ro'yxati va tavsiflari keltirilgan referens-kitob.

raqamlashtirish jarayonining nazariy va amaliy jihatdan muhimligini ko'rsatadi.

AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING O'RNI.

RAQAMLI ARXIVLAR VA ELEKTRON PLATFORMALAR.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari madaniy merosni saqlash va raqamlashtirish jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Ushbu texnologiyalar madaniy meros obyektlarini yig'ish, qayta ishlash, saqlash va keng jamoatchilikka yetkazishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Talaba tomonidan o'rganilgan manbalarga ko'ra, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi madaniy merosni saqlash jarayonini an'anaviy usullarga nisbatan yanada samarali va qulay holga keltiradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari tushunchasi deganda kompyuter texnikasi, dasturiy ta'minot, internet tarmoqlari va raqamli aloqa vositalari majmui tushuniladi. Ushbu texnologiyalar yordamida madaniy meros obyektlari haqida ma'lumotlar tezkor ravishda qayta ishlanadi va tizimlashtiriladi. Talaba nuqtayi nazaridan qaralganda, bu jarayon ilmiy tadqiqotlar olib borishda va ma'lumotlar almashinuvida muhim ahamiyat kasb etadi. Madaniy merosni saqlashda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining yana bir muhim jihati ochiqlik va foydalanish imkoniyatining kengayishidir. Internet tarmog'i orqali elektron resurslarga murojaat qilish imkoniyati yaratiladi. Bu esa madaniy meros obyektlari bilan nafaqat mutaxassislar, balki keng jamoatchilik ham tanishishiga sharoit yaratadi. Talaba fikricha, axborot texnologiyalari madaniy merosni ommalashtirishda muhim pedagogik vosita bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari madaniy meros obyektlarini muhofaza qilishda ham qo'llaniladi. Raqamli monitoring tizimlari, elektron hisobga olish va nazorat mexanizmlari meros obyektlarining holatini kuzatib borish imkonini beradi. Talaba tomonidan olib borilgan tahlillarga ko'ra, ushbu texnologiyalar madaniy merosni saqlash jarayonida aniqlik va tizimlilikni ta'minlaydi.

Raqamli arxivlar madaniy merosni saqlash va raqamlashtirish jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Raqamli arxiv tushunchasi deganda tarixiy, madaniy va ilmiy ahamiyatga ega bo'lgan materiallarning elektron shaklda tizimli ravishda jamlanishi tushuniladi. Bunday arxivlar madaniy meros obyektlarining uzoq muddatli saqlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Raqamli arxivlarda moddiy va nomoddiy madaniy merosga oid hujjatlar, tasviriy san'at asarlari, musiqa va og'zaki ijod namunalarining raqamli nusxalari saqlanadi. Talaba nuqtayi nazaridan qaralganda, raqamli arxivlar ilmiy tadqiqotlar olib borishda muhim manba vazifasini bajaradi, chunki ular

ma'lumotlarga tezkor va qulay murojaat qilish imkonini beradi. Elektron platformalar esa raqamli arxivlarda saqlanayotgan materiallarni foydalanuvchilarga taqdim etish vositasi hisoblanadi. Ushbu platformalar veb-saytlar, onlayn kataloglar va virtual muzeylar ko'rinishida tashkil etiladi. Talaba fikricha, elektron platformalar madaniy merosni keng jamoatchilikka yetkazish va uni ommalashtirishda alohida ahamiyatga ega.

Raqamli arxivlar va elektron platformalarning yana bir muhim jihati ularning ta'lim jarayonidagi o'rnidir. Ular o'quv jarayonida qo'shimcha manba sifatida foydalanilib, talabalarning ilmiy va amaliy bilimlarini oshirishga xizmat qiladi. Talaba tomonidan olib borilgan kuzatuvlarga ko'ra, raqamli platformalar yosh avlodda madaniy merosga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi.

Zamonaviy davrda innovatsion texnologiyalar madaniy merosni saqlash jarayoniga faol joriy etilmoqda. Ular qatoriga 3D modellash, virtual muzeylar va raqamli rekonstruksiya texnologiyalari kiradi. Ushbu yondashuvlar madaniy meros obyektlarini real ko'rinishda qayta tiklash imkonini beradi. Talaba tomonidan olib borilgan kuzatuvlarga ko'ra, innovatsion texnologiyalar madaniy merosni yoshlar orasida ommalashtirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR.

Madaniy merosni saqlash va raqamlashtirish jarayoni muhim ahamiyatga ega bo'lishiga qaramay, ushbu sohada bir qator muammolar mavjud. Ushbu muammolarni aniqlash va tahlil qilish raqamlashtirish jarayonining samaradorligini oshirishda muhim hisoblanadi. Talaba tomonidan olib borilgan kuzatuvlarga ko'ra, mavjud muammolar asosan tashkiliy, texnik va kadrlar bilan bog'liq omillar bilan izohlanadi.

1 - muammo moddiy-texnik bazaning yetarli darajada rivojlanmaganligi bilan bog'liq. Raqamlashtirish jarayoni zamonaviy texnik vositalar, yuqori sifatli skanerlar, maxsus dasturiy ta'minot va barqaror internet infratuzilmasini talab etadi. Ko'plab madaniy muassasalarda ushbu vositalarning yetishmasligi raqamlashtirish ishlarini sekinlashtiradi. Talaba fikricha, bu holat raqamli madaniy meros resurslarining to'liq shakllanmasligiga olib kelmoqda.

2 - muammo malakali mutaxassislar yetishmasligi bilan bog'liq. Madaniy merosni raqamlashtirish jarayoni nafaqat texnik bilimlarni, balki tarix, madaniyatshunoslik va axborot texnologiyalari sohasidagi bilimlarni ham talab etadi. Talaba tomonidan o'rganilgan manbalarga ko'ra, ushbu yo'nalishda yetarli tayyorgarlikka ega kadrlar kamligi jarayonning sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

3 - muammo moliyaviy resurslarning cheklanganligi bilan izohlanadi. Raqamlashtirish loyihalari ko'pincha katta moliyaviy mablag' talab qiladi. Ushbu mablag'larning yetishmasligi loyihalarining to'liq va tizimli amalga

oshirilishiga to'sqinlik qiladi. Talaba nuqtayi nazaridan qaralganda, moliyaviy muammolar raqamlashtirish ishlarining uzluksizligini ta'minlashda asosiy to'siqlardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, madaniy merosni raqamlashtirish sohasida istiqbollar ham kengdir. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ushbu yo'nalishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Xususan, raqamli arxivlar, virtual muzeylar va onlayn platformalarning rivojlanishi madaniy merosni saqlash va ommalashtirish jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Kelajakda xalqaro hamkorlikni kuchaytirish orqali madaniy merosni raqamlashtirish sohasida ilg'or tajribalarni joriy etish mumkin. Shuningdek, ta'lim muassasalarida ushbu yo'nalishga oid mutaxassislarni tayyorlashni kuchaytirish istiqboldagi muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

KUTILAYOTGAN NATIJA.

Mazkur tadqiqot natijasida madaniy merosni saqlash va raqamlashtirish jarayonining nazariy va amaliy jihatlarini bo'yicha muayyan ilmiy xulosalarga erishilishi kutiladi. Avvalo, madaniy merosni saqlashda raqamlashtirish jarayonining ahamiyati va zarurligi ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot davomida raqamlashtirish jarayonining bosqichlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'rni hamda raqamli arxivlar va elektron platformalarning ahamiyati tizimli ravishda tahlil qilinadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalariga ko'ra, madaniy meros obyektlarini raqamlashtirish orqali ularning saqlanish darajasini oshirish, yo'qolib ketish xavfini kamaytirish hamda ilmiy tadqiqotlar uchun qulay sharoit yaratish imkoniyatlari aniqlanadi. Talaba tomonidan olib borilgan tahlillar raqamli texnologiyalardan foydalanish madaniy merosni ta'lim jarayoniga samarali joriy etishga xizmat qilishini ko'rsatadi. Bundan tashqari, ushbu maqola asosida madaniy merosni raqamlashtirish jarayonida uchraydigan muammolarni bartaraf etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilishi kutiladi. Tadqiqot natijalari madaniyat muassasalari, ta'lim tashkilotlari hamda yosh tadqiqotchilar uchun ilmiy-uslubiy manba bo'lib xizmat qilishi mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, madaniy merosni saqlash va raqamlashtirish zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Madaniy meros millatning tarixiy xotirasi va ma'naviy boyligini o'zida mujassam etgan bebaho qadriyat bo'lib, uni asrab-avaylash va kelajak avlodlarga yetkazish dolzarb vazifa sanaladi. Ushbu maqolada madaniy merosni saqlashning nazariy asoslari, raqamlashtirish jarayoni va uning bosqichlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'rni hamda raqamli arxivlar va elektron platformalarning ahamiyati atroflicha yoritildi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, raqamlashtirish madaniy merosni saqlashning

samarali va istiqbolli usullaridan biri bo'lib, u meros obyektlarining uzoq muddatli saqlanishini ta'minlaydi va ulardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, mazkur sohada texnik, kadrlar va moliyaviy muammolar mavjudligi ham aniqlanib, ularni bartaraf etish zarurligi ta'kidlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. D. Obidov. "O'zbekiston kompozitorlari va bastakorlari ijodi". Urganch: Khwarezm Publication, 2024. — O'zbekiston professional kompozitor va bastakorlarning ijodiy merosi, ularning asarlari va san'at tarixi haqida tushuncha beruvchi o'quv qo'llanma.
2. Ilyos Akbarov (tahrirchi). "O'zbek xalq musiqasi" (9 jildlik nashr). Toshkent: O'zbekiston davlat konservatoriyasi nashriyoti, 1955–1966. — O'zbek xalq musiqasining tarixiy va nazariy asoslari, maqom an'analari va an'anaviy bastakorlik maktabi haqida to'liq tahlil.
3. Tolib Sodiqov. "Professional musiqa tarixi". O'zbekiston kompozitorlari. — O'zbekiston professional musiqasining tarixi va uning asosiy kompozitorlari to'g'risida ilmiy tahlilli nashr (nomi mavhum, ammo akademik material sifatida tavsiya etiladi).
4. Muhammadjon Mirzayev (tahrirchi). "O'zbek kompozitorlar ensiklopedik lug'ati", — O'zbekiston va Markaziy Osiyo kompozitorlari, ularning ijodiy merosi, asarlar ro'yxati va tavsiflari keltirilgan referens-kitob.